

ÇEVRE EKONOMİSİNDE ÇEVRE VERGİLERİ UYGULAMALARI*

*Ayşen SATIR REYHAN***

Atıf/©: *Reyhan, Ayşen Satır (2014).Çevre Ekonomisinde Çevre Vergileri Uygulamaları, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 7, Sayı 1, Haziran 2014, ss. 110-120.*

Özet: *Çevre ve ekonomi biri olmadan diğerinin sürdürülebilmesi mümkün olmayan bütünleşik bir yapı içermektedir. Ekonomi ve ekoloji kelimelerinden oluşan eko-ekonomi kavramı, son yıllarda yaygın olarak tartışılmaktadır. Çevre ekonomisinde, çevre vergilerinden yararlanma henüz yeni bir düşünce olmakla birlikte, özellikle Avrupa Birliği içerisindeki uygulamalar başarılı sonuçlar vermiştir. Karayolu araçlarının vergilendirme yoluyla CO₂ emisyon salımlarının azaltılması konusunda Avrupa Birliği içerisinde çok geniş bir görüş birliği bulunmakla birlikte, Türkiye motorlu taşıtlar vergisini halen çevreci bir yapıya kavuşturamamıştır.*

Anahtar Kelimeler: *Çevre Ekonomisi, Ekoloji, Çevre Vergileri, Eko-Ekonomi*

* Bu makale Uluslararası Çevresel Etki Değerlendirmesi Kongresi 08-10 Kasım 2013 tarihinde sunulan bildiriden türetilmiş ve geliştirilmiştir.

** Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, e-posta: aysensatir@gmail.com.

Applications of Environmental Taxes in Environment Economy

Citation/©: Reyhan, Ayşen Satır (2014). *Applications of Environmental Taxes in Environment Economy*, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 7, Issue 1, June 2014, pp. 110-120.

Abstract: *Environment and economy are not sustainable enough so that one cannot achieve anything without the other. The concept of eco-economy has been introduced and widely discussed in related literature during the last few years, and consists of words related to ecology and economy. Environmental taxes are meant to benefit from this new idea, and when put into practice, it has proven successful in the EU, especially in applications. Although there is a broad consensus to reduce CO₂ emissions from vehicles on the road through taxation within the European Union, it has not been identified how it can benefit the eco-friendly tax system yet.*

Keywords: *Environment Economy, Ecology, Environmental Taxes, Eco-Economy*

I.GİRİŞ

İnsan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkileri tartışılmazdır. Ekonomik sistem ve çevre kalitesi birbiri ile yakından ilişkilidir. Bu karmaşık sistemde, çevrenin sağladığı kaynaklar ile enerji, ekonomik sistemin sürekliliğini ve büyümesini sağlarken, mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi sonucu oluşan maddeler ve enerji, çevre kalitesinde değişime neden olmaktadır.

Çevrenin ekonomi ile ilişkisi ilk kez, 1972 yılında Stockholm’de yapılan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı’nda ortaya konulmuştur. Bu toplantıda çevre sorunları sanayileşmiş ve az gelişmiş ülkeler açısından ele alınmış, hem ulusal hem de uluslararası boyutta sanayileşme, kalkınma ve büyüme gibi ekonomik kavramlar çevre sorunları kapsamında tartışılmaya başlanmıştır (Kaplan, 1991: 279-287).

Çevre ve kaynak ekonomisinin çalışma alanları içerisinde çevre koruma düzenlemeleri ile kaynak koruma politikalarının makro-ekonomik etkileri yer almaktadır (Hussen, 2000: 27). Çevre vergileri de çevresel koruma düzenlemeleri arasında sayılmakta ve son on yıl içerisinde birçok OECD ve Avrupa Birliği ülkesinde uygulama seviyesinde tartışılmaya başlamıştır. Bu yüzden çevre politikaları kapsamında mali araçların kullanılmasının önemini de artırmıştır (Ferhatoğlu, 2003: 1).

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WTO), Haziran 2007 yılı itibariyle açıkladığı Country Profiles of the Environmental Burden of Disease isimli raporuna göre, (Çoğu yoksul ve Afrika kıtasında bulunan) 23 ülkedeki ölümlerin %10'unun çevresel risk faktörlerinden kaynaklandığı sadece çevresel risklerin azaltılmasının, yılda 13 milyon insanın yaşamını kurtaracağı ifade edilmektedir (WHO, 2007: 1).

Çevre Politikaları konusunda mali araçların kullanılmasıyla çevre vergileri son on yıl içerisinde birçok OECD ve Avrupa Birliği ülkesinde olmak üzere uygulama seviyesinde faaliyete geçirilmiştir.

Çevre vergilerinin öneminin artması ile önem kazanan “Ekolojik Vergi Reformu” düşüncesi temelinde; çevreye zararlı ekonomik faaliyetleri ve bunlara yönelen mali yardımları kaldırarak ve/veya yeni vergiler getirerek cezalandırmak, uygulamada ise işgücü, sermaye ve ticari faaliyetler üzerindeki vergi yükünü nispi olarak azaltma amacı bulunmaktadır (Ferhatoğlu, 2003: 1).

Sürdürülebilir Kalkınma, ekonomistler açısından genellikle “çevresel” bir kavram olarak, çevrebilimciler açısından ise daha çok “iktisadi” içeriğe sahip bir yaklaşım olarak değerlendirilmesine rağmen “ekoloji” ile “ekonomi” kelimelerinden türetilen eko-ekonomi kavramının ekonomi ile çevre arasında bir denge ve ortaklığı ifade ettiği düşünülmektedir (Aldemir ve Kaypak: 2008). Bu yüzden ekonomi ve çevre ilişkisi biri olmadan diğeri düşünülemeyecek boyuttadır.

II. EKONOMİ VE ÇEVRE İLİŞKİSİ (EKO-EKONOMİ)

Ekonomi ve çevre ilişkisinin evriminde 20.yy öncesi ve sonrası süreç olarak başlıca iki dönem bulunmaktadır. İlk olarak, eko-ekonomi kavramı şekillenene kadar doğayı sadece bir “üretim faktörü” olarak gören iktisadi düşünce; İkincil olarak ise, tabiatın kendini yenileme kapasitesi dikkate alınmaksızın sürdürülen sanayileşme süreci ile “sınırlı” doğal kaynakları kullanan, ekonomik büyüme sürecinin kendisinin de yine “doğal sınırlara” sahip olması görüşü çerçevesinde beliren ve günümüze kadar da gelen tartışma sürecini doğurmuştur.

Eko-Ekonomi çerçevesinde gündeme gelen politikalarından bazıları ise şöyledir:

Tüketim Kalıplarının Değiştirilmesi: Çevre dostu ürünler ile ürün etiketleri, üretim ve tüketim kalıplarındaki değişimi sağlayan önemli araçlardır: Örneğin, İngiltere’de bazı firmaların tüketicileri, karbon salınımı azaltmaya yöneltmek amacıyla ortak bir girişim başlattıkları ifade edilmektedir (Aldemir ve Kaypak: 2008).

Enerji Kaynaklarının Değişimi: Petrol, doğalgaz, kömür gibi hem önemli miktarda karbon salınımı nedeniyle yeryüzünde sınırlı miktarda bulunan rezervleri ile olası ekolojik ve ekonomik bunalımlara neden olan enerji kaynaklarının terkedilerek; rüzgar, güneş, su, dalga, jeotermal enerji gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim sürecini ifade etmektedir.

Tarımsal Üretim Biçiminin Değiştirilmesi: Kimyasal tarımın görünmeyen maliyeti, çevre kirliliği, erozyon (toprak kaybı), seller, içme suyu kalitesinin düşmesi ve sağlık sorunları sayılabilir. Tarımsal üretimdeki kimyasallaşma neticesinde; yüksek verim ve düşük maliyetle üretilen “ucuz” gıda maddelerini satın almak için tarımsal işletmelere ödenen bedeller bu kapsamda değerlendirilmektedir (Aldemir ve Kaypak: 2008).

III. ÇEVRE VERGİLERİNİN DOĞUŞU VE KAPSAMI

Çevre vergileri özellikle piyasa ekonomisinin güçlenmeye başladığı 1980’li yılların başlarından itibaren ilgi çekmeye başlamıştır. 1970’li yıllarda çevre politikalarının aksine “kirleten öder” prensibi sayesinde vergilendirmede artan değerlerin sağlanacağı ve çevresel maliyetlerin, ilgili ürün içerisinde yer alacağı düşünülmüştür (Çelikkaya, 2011).

Çevre vergileri, çevre ile ilişkili matrahlar üzerinden alınan, “zorunlu” ve “karşılıksız” ödemeler ile az ya da çok sunulan hizmetin karşılığı biçiminde alınan resim ve harçları ifade etmektedir (OECD, 2008a: 1). Çevre kirliliğinin doğal çevreye olumsuz etkilerinin bariz bir şekilde ortaya çıkmasıyla birlikte, kontrol ve kumanda edici yaklaşımlar uygulanmıştır. Ancak kontrol ve yasaklama şeklindeki kurallar, çevre kirliliğiyle mücadele de standartları ve cezaları belirlemiş sabit kurallar şeklinde kalmıştır (Hoerner, 1998: 2).

Avrupa Birliği İstatistik Birimi (Eurostat) tarafından sınıflandırılan ve sırasıyla: enerji üretimi, ulaştırma araçları ve hizmetleri, hava ve su emisyonları, ozon delici maddeler, su kirliliği yaratan kaynaklar, atık yönetimi, gürültü kirliliği, su, arazi, toprak, orman ve yaban hayatı, balık stokları gibi çevre ile ilintili bütün ekonomik faaliyetler, çevre vergisinin matrahi içerisinde değerlendirilmektedir (Bruvold, 2009: 9).

A. Çevre Vergilerinin Amaçları

Çevre vergileri ilk olarak “kirleten öder” prensibinin uygulama aracıdır. Aynı zamanda AB içerisinde çevre politikasının bir unsuru olarak da sayılan bu prensibin arkasındaki gerçek, çevresel maliyetlerin içselleştirilmesidir (Speck, 2007: 36-37). Dışsallıklar ya da dışsal maliyetler olarak da bilinen piyasa fiyatına yansımaya zararlar, kirleten tarafından değil tüm toplumu etkilediği düşünülerek çevre vergilerinin piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesinde bir araç olabileceği düşünülmektedir (Hanson ve Sandalow, 2006: 3-4). Örneğin; çöp toplama hizmetleri emlak vergileri aracılığı ile finanse edilmesi halinde tüm hane halkları, ürettikleri çöp miktarından bağımsız olarak, aynı vergiyi ödeme zorunluluğu bulunduğu için çöp ve atık toplama maliyetleri azaltmak konusunda başarılı olmak imkansızdır.

Çevre kirlenmesinin önlenmesi amacıyla yapılacak yasal düzenlemelerin esas işlevi, bunların kullanımına arzulanan amaçlar doğrultusunda bir sınırlama getirmektir (Ertürk, 1996: 121).

B. Dünyada Çevre Vergilerinin Gelişimi

2002 yılında yürürlüğe giren AB 6. Çevresel Eylem Planı ve Lizbon Stratejisinde, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve yenilikçi bir ekonomi yaratmanın temelinde çevre vergilerinin çok önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır (Eurostat, 2010: 320-322). Eurostat'a göre dört tip çevre vergisi bulunmakta ve Enerji, ulaştırma, kirlilik ve doğal kaynak vergileri olarak sıralanmaktadır. AB'de enerji vergileri daha çok karbon vergileri olarak değerlendirilmiş, taşımacılıkta kullanılan en önemli enerji kaynakları ise benzin ve motorin olarak sıralanmıştır. Kirlilik vergileri; kirli su, katı atık ve diğer kirletici emisyon kaynakları üzerinden alınırken, doğal kaynak vergileri ise, daha çok değerli maden ve petrolün çıkartıldığı sahanın kira bedeli üzerinden alınmaktadır. Neticede, doğal kaynak vergileri doğrudan ürün fiyatları üzerine konulmadığı için artırıcı etkiye sahip olamamaktadır (Ferhatoğlu, 2003:3-4). Bu durum Avrupa'da, çevresel vergiler tüketim içindeki her bir ürün başına toplandığı için talep azalışına bağlı olarak bir azalma da tespit edilmiştir (Yalçın, 2013: 144).

C. Dünyada Çevre Vergilerinin Gelişimi

2002 yılında yürürlüğe giren AB 6. Çevresel Eylem Planı ve Lizbon Stratejisinde, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve yenilikçi bir ekonomi yaratmanın temelinde çevre vergilerinin çok önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır (Eurostat, 2010: 320-322). Eurostat'a göre dört tip çevre vergisi bulunmakta ve Enerji, ulaştırma, kirlilik ve doğal kaynak vergileri olarak sıralanmaktadır. AB'de enerji vergileri daha çok karbon vergileri olarak değerlendirilmiş, taşımacılıkta kullanılan en önemli enerji kaynakları ise benzin ve motorin olarak sıralanmıştır. Kirlilik vergileri; kirli su, katı atık ve diğer kirletici emisyon kaynakları üzerinden alınırken, doğal kaynak vergileri ise, daha çok değerli maden ve petrolün çıkartıldığı sahanın kira bedeli üzerinden alınmaktadır. Neticede, doğal kaynak vergileri doğrudan ürün fiyatları üzerine konulmadığı için artırıcı etkiye sahip olamamaktadır (Ferhatoğlu, 2003: 3-4). Bu durum Avrupa'da, çevresel vergiler tüketim içindeki her bir ürün başına toplandığı için talep azalışına bağlı olarak bir azalma da tespit edilmiştir (Yalçın, 2013: 144).

Çizelge 1'de ifade edildiği gibi çevre kaynaklı vergi gelirleri 2009 yılında Avrupa Birliği Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın ortalama olarak %2.43'ne tekabül etmektedir (Yalçın, 2013: 145).

Çizelge 1: Avrupa Birliği'nde Çevre Vergisi Gelirlerinin Dağılımı (2009)

Ülke	Toplam Çevre Vergisi (Million Euro)	Toplam Çevre Vergisi (%Gsyih)	Enerji Vergileri (%Gsyih)	Ulaştırma Vergileri	Doğrudan Kirlilik Vergileri (%Gsyih)
AB 27 Ortalaması	286.603	2,43	1,80	0,53	0,10
Almanya	54.164	2.26	1.92	0.34	-
Avusturya	6.658	2.43	1.62	0.78	0.02
Belçika	6.874	2.03	1.27	0.60	0.15
Bulgaristan	1.060	3.03	2.66	0.29	0.08
Çek Cum.	3.418	2.49	2.32	0.14	0.03
Danimarka	10.663	4.79	2.20	1.51	1.09
Estonya	413	2.98	2.55	0.04	0.39
Finlandiya	8.213	2.82	2.28	0.53	0.01
Fransa	39.927	2.09	1.45	0.55	0.09
Hollanda	22.764	3.98	2.04	1.23	0.71
İngiltere	40.603	2.59	1.94	0.57	0.08
İrlanda	3.781	2.37	1.47	0.90	-
İspanya	17.163	1.63	1.33	0.29	0.01
İsveç	8.213	2.82	2.28	0.53	0.01
İtalya	39.865	2.62	2.09	0.50	0.03
Letonya	429	2.32	2.04	0.22	0.06
Litvanya	543	2.05	1.94	0.04	0.07
Lüksemburg	931	2.45	2.26	0.19	-
Macaristan	2.436	2.62	1.99	0.46	0.17
Malta	195	3.34	1.49	1.62	0.24
Polonya	7.944	2.56	2.10	0.23	0.24
Portekiz	4.203	2.50	1.90	0.60	-
Romanya	2.214	1.88	1.62	0.26	0.01
Slovakya	1.225	1.94	1.70	0.20	0.04
Slovenya	1.261	3,56	2,99	0,41	0,15
Yunanistan	4.611	1.98	1.19	0.78	-
Güney Kıbrıs	490	2.89	1.62	1.28	-

Kaynak: (Eurostat ,2011: 61).

Tabloda, çevre vergileri içinde en büyük pay %73.2 ile enerji vergileri, ulaştırma sektörü üzerinden alınan çevre vergisi oranı %21.8 ile ikinci sırada yer almaktadır (Eurostat, 2011:61). Ülkemizde çevre vergileri kapsamında elde edilen gelirler farklı olmakla birlikte sektörel düzeyde gerçekleştirilen uygulamalar da farklılıklar gözlenmektedir.

Ç. Türkiye’de Çevre Vergileri

Ülkemizde, AB ya da OECD ülkelerindeki anlamıyla çevre vergilerinin uygulama alanı son derece sınırlıdır. Bu ülkelerdeki çevre vergileri, üzerine koydukları mal ve hizmetlerin maliyetini artırarak hem üretici hem de tüketici açısından çevreye zararlı olmayan faaliyetlere doğru yönlendirirken, teknolojik gelişmelere ağırlık verilmektedirler.

Türkiye’de kanalizasyon sistemine bağlı nüfus, 2006 yılında toplam nüfusun %72 sine ulaşmıştır (OECD, 2008b: 25, 79-80). Belediye su ve kanalizasyon şebekelerine bağlı evsel kullanıcılar ve sanayi tesisleri su kullanımı ve atık su boşaltımı nedeniyle çevre temizlik vergisi ödemek zorundadır. Mevcut uygulamada belediyeler tahsil ettikleri bu verginin %1’ini çevre kirliliği ile mücadele için Çevre ve Şehircilik Bakanlığına (Çevre Kanunu, m. 18/b) , %20 sini ise büyük şehirlerde çöp imha tesisi kurulup işletilmesine ayırmaktadır. Mükellefler katı atık toplama ve kanalizasyon hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer binaların kullanıcılarıdır. Ticari ve sınai işletmeler tesisin türüne ve boyutuna göre sabit bir yıllık vergi öderken, konutlar su faturası ile birlikte sabit götürü bir bedel ödemektedir. Bu haliyle vergi/harç üretilen atık miktarı ile ilişkilendirilmediği ve yalnızca atık toplama ve imha masraflarının bir kısmını karşıladığı için bu verginin çevresel etkinliği tartışmalıdır. Ayrıca verginin amacının çevre kirliliğini önlemekten ziyade yerel yönetimlere kaynak temin etmek olduğu iddia edilmektedir. Bununla beraber verginin mükellef davranışıyla azaltılması durumu söz konusu değildir çünkü vergi atık miktarı ile değil bina niteliği ile ilişkilendirilmiştir.

Türkiye’de kirlilik (atık) vergisi türü olarak alınan Çevre Temizlik Vergisi, çevresel amaçlara hizmet etmektedir. Ticaret ve sanayi işletmeleri tesisin türüne ve boyutuna göre sabit bir yıllık vergi öderlerken, konutlar ise su tüketim faturası ile sabit götürü bir bedel üzerinden ödeme yapmaktadır. Bu yüzden Çevre Temizlik Vergisi, üretilen atık miktarı ile bağlantılı olmadan, atık toplama maliyetinin sadece %15’lik bir bölümünü karşılayabildiği için yeterlilik bakımından da oldukça sınırlı düzeyde kalmaktadır (OECD, 2008: 167). Ayrıca bu vergi özellikle belediyelere gelir sağlamak amacı ile gündeme getirilmiş, çevre sorunları ile daha çok yerel yönetimler ilgilendiğinden, devlet bu gelirleri toplama yetkisini yasa ile yerel yönetimlere bırakmıştır. (Tanrıvermiş, 1997: 316).

Çevre Temizlik Vergisi, Türkiye’de doğrudan çevresel amaçlara hizmet eden tek çevre vergisi türüdür. Fakat tarife yapısı yaratılan kirliliği önlemekten uzaktır. Örneğin Keçiören Belediyesi atık su bedeliyle beraber çevre temizlik vergisinden 2012 yılında toplam 5602271,69 TL gelir elde etmiştir. Bu gelirin belediyenin toplam geliri içindeki payına bakılacak olursa bu oranın oldukça düşük olduğu görülecektir. Aynı belediyenin 2012 yılı gelir toplamı 194630346,44 TL’dir. Ancak

bu gelir belediyenin giderlerine dahi denk değildir, kaldı ki çevresel hizmetler karşılansın. Keçiören Belediyesinin 2012 yılı gider toplamı 217627216,50 TL'dir.

AB'nin 2003/96 Sayılı direktifine göre enerji ürünlerine uygulanan vergi elektrik üzerinden alınan vergidir. Kirleticilik potansiyeline sahip enerji ürünlerinden sayılan elektriğin vergisinin fiyata oranı yüksek olan iki ülke arasında İtalya ve Türkiye gelmektedir. Öte yandan, Almanya, Fransa ve Yunanistan sanayi elektriğine vergi uygulamamaktadır (Çelikkaya, 2011: 112).

Türkiye'de Özel Tüketim Vergisinin çevre kirliliğine katkısı ancak dolaylı şekilde akaryakıt fiyatını yükselterek tüketimi azaltmak biçiminde olmaktadır. Vergilendirmede yakıtın çevreye verdiği zarar değil, tüketim miktarı esas alınmaktadır ve bu da çevresel amaçtan ziyade mali amacın öne çıktığını göstermektedir.

Eurostat'ın çevre vergileri sınıflandırmasında geçen diğer bir vergi türü ise ulaşım vergisidir. Türk vergi sisteminde ulaşım vergisi olarak Motorlu Taşıtlar Vergisi yer almaktadır. Bu kapsamda ülkemizde 2003-2004 yıllarında yirmi yaşını doldurmuş araçların hurdaya ayrılması karşılığında yeni araç alımında özel tüketim vergisi indirimi yapılarak, yaklaşık olarak 274.000 adet eski binek araç hurdaya ayrılarak önemli oranda karbondioksit emisyon kaynağı yok edilmiştir.

Türkiye sera gazı emisyonlarının %15-50 seviyesinde azaltılmasını öngören 21 Mart 1994 tarihli Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine 1994 tarihinden dâhil olmuş, 2008 yıllarından itibaren sera gazı emisyonlarını mevcut seviyesinin %5,2'nin altına indirilmesini öngören Kyoto Protokolüne taraf olma prosedürünü başlatmıştır. Bu doğrultuda evsel ısınmada yüksek kükürt içeren kömür kullanımı yasaklanmış ve kentsel alanlarda doğal gaz kullanımı yaygınlaştırılmıştır (Çelikkaya, 2011: 116). Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarının özellikle rüzgar, bio-yakıt ve güneş sistemleri gibi kullanımı teşvik edilmiş, kömür yakıtlı tüm elektrik santralleri baca gazı desülfirizasyon üniteleri ile desteklenmiştir (OECD, 2008b: 23). 2004 yılından itibaren ise, motorlu taşıtlardan kaynaklanan emisyonu azaltmak için motor yakıtlarına kalite standartları getirilerek, kurşunlu benzin kullanımı yasaklanmıştır.

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayileşmiş ülkelerin çevre kirliliği yaratan ve doğal yaşamın devamlılığı için risk oluşturan sanayi atıklarını, etkin olmayan üretim teknolojileri ile üretim birimlerini, gelişmekte olan ülkelere gizli veya açık transferleri küresel ölçekte çevre sorunlarına neden olmuştur. Bu yüzden çevre politikalarının değerlendirilmesi, sadece doğal kaynakların tüketilmesini önleme ve devamlılığını sağlama amacı çerçevesinde değil, aynı zamanda sanayileşme, ekonomik büyüme, enerji ve dışa bağımlılık gibi çok yönlü bir bakış açısının geliştirilmesini ve değiştirilmesini de gerekli kılmaktadır.

Çevre kirliliği ile mücadelede en az çevre kirliliği sonucuna ulaşabilmek için son yıllarda geliştirilen aracın, çevre vergileri olduğu açıktır. Kirleten öder prensibi gereğince piyasa mekanizması içerisinde optimize edilmektedir. Ulaştırma faaliyetleri ikinci kirletici faaliyet grubu içerisinde sayıldığından özellikle motorlu taşıtların çevreye kirletici etkisi esas alınarak vergilendirilmesi kaçınılmazdır.

Çevre vergilerinin uygulandığı ülkelerde, kirliliğin vergilendirilmesinde hangi vergi tarifesinin esas alınması gerektiği konusunda henüz bir uygulama birliği sağlanamamıştır. Birçok OECD ülkesinde dolaylı vergiler hem advelorem hem de spesifik vergilerden oluşmaktadır. Spesifik vergi miktar üzerinde alındığında toplanması daha kolay bir vergi türüdür. Ancak daha adil bir vergilendirme yapılabilmesi için yaratılan dışsal değere denk bir vergi alınması gerekmektedir. Kısaca değer üzerinden alınan (advelorem) vergi daha adil olacaktır.

Vergi matrahı hesaplanırken karşımıza iki seçenek çıkmakta bunlardan birisi; dışsallığı yaratan faktör diğeri ise kirleten atık faktörüdür. Eğer davranış vergilendirme yoluna gidilirse burada ülkemizde yapılmamış ancak Avrupa ülkelerinde uygulamaları bulunan maden arama faaliyetlerinden ya da sanayi tesislerinin çevreye verdiği zarara denk olmak koşuluyla üretim süreçlerinden vergi almak söz konusu olabilir. Süreç üzerinden vergi alınırken uygulanacak yöntemin advelorem olması daha adil olacaktır ki alınan vergi verilen zarar denk olacaktır.

Atıklar üzerinden vergi alınması durumunda çevreye verilecek zarar göz önüne alınarak spesifik bir vergi alınması mümkün olacaktır. Kullanılan her ürün atığa dönüşmektedir ve bu atıkları imha edebilmek adına kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır.

Kullanılan her ürünün atığa dönüştüğü dünyamızda gelirleri ile giderlerini zaten karşılayamayan belediyelerden yeni hizmetler sunması beklenmemelidir. Söz konusu hizmetler merkezden sunulmalı ve bunları karşılayabilmek amacıyla vergi tarife ve biçimleri yeniden gözden geçirilmeli ve vergi oranlarının atık imhasının tüm maliyetini karşılayacak ve atık oluşumunu azaltacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Türkiye’de Motorlu Taşıtlar Vergisi hariç tutulduğunda çevre temizlik vergisi oranı oldukça düşüktür. Teknik anlamda kullanılan yöntem vergilendirme olursa gelir miktarı genel bütçeye ayrılacaktır fakat kullanılan yöntem harç olursa o zaman atık imha bedeli alınmış olacaktır ve gelir doğrudan aktarılabilir. Böylece çevre için ayrılan çevre için harcanabilecektir.

Çevre vergileri, çevresel sorunların önlenmesi amacıyla gerekli mali kaynakları sağlama düşüncesi temelinde bir reform olarak kabul edilecek olursa Dünya’da örnekleri olduğu gibi Ülkemizde de “Yeşil Vergi Reformu” getirilirse doğaya zararlı mali teşviklerin ve vergi indirimlerinin kaldırılmasını, mevcut vergilerin çevreye duyarlı politikalar çerçevesinde dikkate alınmasını sağlayabiliriz.

Kirlilik sorununun piyasa ekonomisi koşullarında kendiliğinden çözülmesi beklenemez. Bu yüzden devlet tarafından kirlenmeyi önleyici araçların piyasaya sürülmesi gerekmektedir. Çevre yönetiminde standartlar ve önlemlerin herkese eşit biçimde uygulanması olanaklı olmadığından ekonomik araçların kullanımı gerekmektedir. Vergiler, harçlar, standartlar, üretim miktarı ve kirliliğin sınırlandırılması, kredi ve sübvansiyon sağlama gibi araçlar içinde, vergilendirme ile gerekli tedbirlerin alınması koşulu ile kredilendirmenin daha uygun politika araçları olduğu bilinmelidir.

Ülkemizde çevre vergilerinin etkin uygulanabilmesi için çevreye verilen emisyonlar ve bunların kaynaklarının kapsamlı olarak envanterlerinin çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca çevre koruma yöntemlerinin uygulanabilmesi için daha kapsamlı bir denetleme ve kontrol mekanizmasına ihtiyaç vardır.

Konulacak yasal düzenlemelerin ekonomik araçlarla desteklenmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki etkin bir kontrol mekanizmasına sahip olmayan yasalar ve kurumsal düzenlemelerin de etkisiz kalması, ekonomik araçları da başarısız kılmaları mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

ALDEMİR,Ş. (2008). “Eko-Ekonomi “Kavramı ve Türkiye İçin Bölgesel Ölçekli Değerlendirme, 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, s. 1-10, İzmir.

Avrupa Topluluğu NICE Antlaşması, Madde 174.

BRUVOLL, Annegrete (2009). “On The Measurement of Environmental Taxes”, *Discussion Papers No.: 599, Statistic Norway Research Department*, Oslo: 1-19.

ÇELİKKAYA, A. (2011). “Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Çevre Vergisi Reformları ve Türkiye’deki Durumun Değerlendirilmesi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:2, s.97-120, Eskişehir.

ERTÜRK, H., (1996). *Çevre Bilimlerine Giriş*, UÜ Güçlendirme Vakfı Yayın No: 10, Bursa

EUROSTAT, (2010). http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-32-10-283/EN/KS-32-10-283-EN.PDF, (12.12.2012).

EUROSTAT, (2011), “Energy, Transport and Environment Statistics”, s.61

FERHATOĞLU, E. (2003). “Avrupa Birliği’nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri”, *E- Yaklaşım Yayınları*, Sayı:3, s.1-7, <http://www.yaklasim.com.tr>, (10.09.2013)

HOERNER, J.a. (1998). “Tax Tools for Protecting the atmosphere: The US ozone-depleting chemicals tax”, *Green Budget Reform: An International Casebook*

of Leading practices, *Earthscan Publications*, s. 185-199, London.

HUSSEN M. Ahmed, (2000). *Principles of Environmental Economics, Ecology and Public Policy*, Routledge.

KAPLAN, A, (1991). “Çevre Sorunları ve Ekonomi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XLVI, Sayı: 1-2, s.279-287

OECD, (2008). “Çevresel Performans İncelemeleri, Türkiye” <http://www.oecd.org/env/environmentalcountrystudies/42198785.pdf>, 23.03.2013

———, (2008b), “OECD Çevresel Performans İncelemeleri: Türkiye”, <http://www.oecd.org>, 02.10.2013.

———, (2008a). “More Information on Environmentally Related Taxes”, Fees and Charges, <http://www.oecd.org>. (8.3.2013)

WHO Regional Office for Europe (2007), “Report: Country Profiles of the Environmental Burden of Disease”, <http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health>, Erişim Tarihi: 11.10.2013.

TANRIVERMİŞ, H, (1997). “Çevre Kirliliğinin Vergilendirilmesi: İlkeler, Uygulamaları ve Türkiye Açısından Genel Değerlendirme”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 8, Sayı 27, s.303-328

YALÇIN, Z, (2013). “Potansiyel Bir Çevre Vergisi Olarak Motorlu Taşıtlar Vergisi: Avrupa Birliği ve Türkiye Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:27, Sayı:2, s.141, Erzurum.